

Een kosmische Christus?

Een hedendaagse kijk op de brief van Paulus aan de christenen van Kolosse.

Beste vrienden,

Wisten jullie dat de regenwormen de midzomerwende, de kortste nacht van het jaar, vieren met een ritueel? Om preciezer te zijn: met een collectief paringsritueel. Ik wist het niet. Tot ik eergisternacht, gewapend met zaklamp en snoeischaar op jacht ging naar slakken, die vloek van elke rechtgeaarde tuinier. En plots zag ik ze liggen: koppeltje na koppeltje, kriskras verspreid bovenop de bodem van mijn moestuin, innig in elkaar verstrengeld, bevrijd van de grond, schaamteloos naakt onder het licht van mijn zaklamp. Nu zijn jullie misschien allesbehalve onder de indruk van dit erotische tafereel, kinderen niet toegelaten. Ten onrechte. Want hoe treffen die beestjes elkaar op de juiste plaats en op het juiste moment voor dit wonderlijke rendez-vous, en dit zonder de hulp van horloge, gsm of netwerkverbinding? O, ik weet dat er wetenschappelijke verklaringen zijn. Interessant, zeker. Maar doet dit iets af van het wonder?... Of denk je: irrelevant gepraat van een jongen die te groen gebleven is achter zijn oren, over een letterlijk lagere diersoort? Denk dan maar twee keer na. Zonder dit nachtelijk-erotisch tafereel geen regenwormen, zonder regenwormen geen humusrijke teellaag, zonder vruchtbare bodem geen groene gewassen, zonder voedselrijke planten geen... juist, ja. Godzijdank dus voor de regenwormen! God, zeg je? Zit die dan er voor iets tussen? Wel ja, misschien, bij wijze van spreken dan.

Nu had ik jullie vorige week een toespraak beloofd over de kosmische Christus, en niet over regenwormen. Goed, ik zal me herpakken. Paulus, die we zojuist in de brief aan de christenen van Kolosse aan het woord hoorden, was een rasechte missionaris, met de ontroerende en soms ook wat irritante trekjes van een man met een missie. Hij is zo vol van de bevrijding die hij ervaart in Christus, dat hij dit per se wil delen met iedereen. Overtuigd van de universele betekenis van de gekruisigde en verrezen Jezus die hij consequent Christus noemt, overschrijdt hij de grenzen zijn vertrouwde joodse wereld en gaat hij de dialoog aan met de hem omringende culturen en levensbeschouwingen. Daarbij hanteert hij een variatie op de bekende leuze: *'if you can't beat them, join them'*. Bij Paulus wordt dit: ga eerst een eind mee in het discours (het woordgebruik en de argumentatie) van je gesprekspartner of ideologische tegenstrever, en probeer hem vervolgens te overtuigen –te vloeren zo je wil - door op het gepaste moment je eigen punt te maken. En bij Paulus is dat punt steevast: Christus. Zo komt het dat hij om de betekenis van Jezus Christus te verduidelijken, gebruik maakt van begrippen als 'licht en duisternis', 'mysterie of geheim dat wordt geopenbaard', 'wijsheid versus dwaasheid', 'goddelijke volheid'... Het zijn termen die ons soms vreemd in de oren klinken, maar die in Paulus' tijd behoorden tot het populaire levensbeschouwelijke discours.

Wellicht kunnen we de betekenis van de hymne uit Kolossenzen nog het best vatten door ze te verbinden met de lezing van vorige week uit Spreuken. Spreuken is een boek dat geworteld is in de joodse wijsheidstraditie, een stroming die ook openstond voor inzichten uit de omliggende hellenistische cultuur. De wijsheid is er niet alleen een eigenschap van God en mensen, ze wordt er gepersonifieerd en tot handlanger gemaakt van Gods scheppende activiteit van bij het begin. De wijsheid is herkenbaar in de kosmische werkelijkheid die de sporen draagt van Gods ordenende werkzaamheid. Wie haar beluistert en zich aan haar wegen houdt, vindt het leven en verwerft de

gunst van God. Paulus nu identificeert deze wijsheid met de persoon van gekruisigde en verheven Christus. In zijn persoon komt alles samen, vallen de stukken van de kosmische puzzel in elkaar. Jezus en de kosmos zijn geen twee afzonderlijke entiteiten, vreemd aan elkaar. Pas met Jezus, zelf kind van de kosmos, is de wijsheid die van meet af aan in de kosmos haar werk verricht, tot volle expressie kunnen komen. Daarom kan je het ook omkeren en met Paulus zeggen: Hij als beeld van de onzichtbare God bestaat voor alles, en alles bestaat in Hem. Christus is de oorsprong, en in Hem komt alles tot voltooiing. Hij is fundament en eindpunt.

Deze poëtische voorstelling van een kosmische Christus ontwikkelt zich aanvankelijk vooral in het oosterse christendom tot een eigen theologie, maar wordt later ook in het Westen opgepikt door de scholastieke theologie van de Middeleeuwen. Daar ontstaat een uitgewerkte christocentrische kosmologie, gelieerd aan het (voor)wetenschappelijke, statische wereldbeeld van die tijd. We vinden er nog de sporen van in de schitterende romaanse en gotische beeldhouwwerken van de middeleeuwse kathedralen. Maar toen de moderne wetenschap op de proppen kwam met revolutionair nieuwe inzichten over de kosmos en zijn complexe wordingsgeschiedenis, werd de middeleeuwse synthese aan diggelen geslagen en ontstond er een strijd tussen godsdienst en wetenschap die ons verweesd achterliet in de huidige schizofrenie van geloven en weten.

Er zijn natuurlijk al een aantal pogingen ondernomen om opnieuw bruggen te slaan, waarvan de meest bekende die zijn van Teilhard de Chardin en de process-denkers Whitehead en Hartshorne. In zoverre men daarmee een nieuwe naadloze synthese zou beogen tussen geloof en wetenschap, denk ik samen met Jef Van Gerwen in zijn theologisch testament 'Onderweg' dat dit tot mislukken is gedoemd. In die zin is de weg van de kosmische Christus als interpretatiemodel voor een relevante vorm van Jezus-navolging in onze tijd afgesloten. De geschiedenis leert ons dat het goed is om het wetenschappelijke en het religieuze spreken uit elkaar te houden, zodat er geen religieuze antwoorden worden gegeven op wetenschappelijke vragen of zodat wetenschappelijke waarheden niet worden misbruikt als onweerlegbare bewijsgrond voor geloofswaarheden. Het hoe valt nu eenmaal niet samen met het waarom. Maar even goed is het belangrijk om de dialoog tussen beide discours gaande te houden, zodat duidelijk kan worden dat ze niet per se met elkaar op gespannen voet moeten leven, maar dat ze ook compatibel en zelfs complementair kunnen zijn. In feite staan wij christenen bij het begin van het derde millennium voor een gelijkaardige uitdaging als Paulus 2000 jaar geleden: inculturatie, maar nu in een cultuur die doordrenkt is van het wetenschappelijke denken.

In zijn boek *Catching up with Jesus* onderneemt Diarmuid O'Murchu, sociaal psycholoog en missionaris van het Heilig Hart, een paulinische poging om het 2000 jaar oude Jezusverhaal te hertalen op een wijze die spoort met de inzichten van de kwantumfysica en de nieuwe kosmologie. Hij schetst er een dynamische werkelijkheid van steeds nieuwe mogelijkheden of kwantum-fluctuaties, waarin alles met elkaar is verbonden en dit op een veel complexere wijze dan het deterministische oorzaak-gevolg schema dat de klassieke natuurkunde ons voorspiegelde. In deze kosmos waarin het geheel altijd groter is dan de som van de delen (voor de kenners: het principe van de emergentie), maar die ook wordt gekenmerkt door de paradox van permanente creatie, destructie en recreatie, ziet hij volop de goddelijke creativiteit 'belichaamd'. Met de komst van Jezus bereikt de goddelijke incarnatie, die zes miljoen jaar eerder een aanvang nam bij het verschijnen van de eerste mensen op aarde, zijn voltooiing. De persoon van Jezus en de in zijn optreden doorbrekende realiteit van het Rijk Gods betekent een evolutionaire doorbraak in de kwaliteit van

ons mens-zijn. O'Murchu spreekt hier over Jezus' relationele matrix, een soort weefsel en standaard van bevrijdende, grensdoorbrekende en universele verbondenheid, waarvan liefde en rechtvaardigheid de kwaliteitskenmerken zijn.

Epiloog en terug iets meer 'down to earth': Toen ik terugkeerde van mijn eerder vermelde nachtelijk avontuur, drong het plots tot mij door: ik zal de slakken nooit kunnen verslaan. Ze waren er al lang voor ik er was, en ze zullen er nog lang zijn nadat ik verdwenen ben. Ze maken net als ik deel uit van dat grote relationele weefsel van de kosmos. Ze hebben hun plaatsje onder de zon, of liever onder de nachtelijke sterrenhemel verdiend en het is voor mij beter dat ik ze die plaats gun. Ze zullen wellicht nooit mijn beste vrienden worden, tenzij op een bord, geserveerd met een lekker looksausje. Maar ik hoef ze niet langer te vervloeken. Dat belet me niet om als rechtgeaarde tuinier een aantal van hen een kopje kleiner te maken, als ze me wat te veel voor de voeten lopen. Maar voortaan 'sans rancune'. En geloof me: dat maakt een groot verschil.

Die fascinerende en raadselachtige kosmos, het leven in al zijn complexiteit en met al zijn paradoxen en imperfecties beamend kunnen omarmen, dat is ons soms gegeven, soms ook niet. Vroeger noemde men dat: de genade van het geloof. Je kunt het niet afdwingen, je kunt er wel naar verlangen en je ervoor openstellen. Bidden we dat die genade ons wordt geschonken, om Christuswil.

Jan De Vriese
De Lier, 23 juni 2013